

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Матеріали до семінарських занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю D8 «Право»

Електронний ресурс

Рецензенти:

Т. Гудзь – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного і міжнародного права та прав людини Харківського національного університету внутрішніх справ;

О. Передерій – к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 7 від 24 квітня 2026 року)*

Інститути громадянського суспільства : матеріали до семінарських занять для
І-71 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю Д8 «Право»
[Електронний ресурс] / уклад. М. М. Воронов, Л. В. Гудзь, Г. В. Зубенко. – Харків :
ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. – (PDF 41 с.)

Матеріали до семінарських занять здобувачів містять тематичний план навчальної дисципліни, методичні вказівки до семінарських занять, критерії оцінювання відповідей на семінарських заняттях.

Рекомендовано для здобувачів четвертого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету, які навчаються за спеціальністю Д8 «Право».

УДК 342.1

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2026

© Воронов М. М., Гудзь Л. В.,
Зубенко Г. В., уклад., 2026

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Тематичний план навчальної дисципліни.....	5
3. Методичні вказівки до семінарських занять.....	10
4. Критерії оцінювання.....	27
5. Контрольні питання до курсу.....	29
6. Рекомендована література.....	31

1. ВСТУП

Запропоновані матеріали з навчальної дисципліни “Інститути громадянського суспільства” відображають основні форми, об’єм і напрямки роботи, студентів юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сутність, ознаки та структура громадянського суспільства, конституційно-правовий статус його основних інститутів.

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають високу правосвідомість та правову культуру, володіють необхідними в їхній професійній діяльності знаннями про громадянське суспільство та його інститути для вирішення конкретних завдань; здібних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних правовідносинах в сфері створення та функціонування інститутів громадянського суспільства, приймати виважені та обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких компетентностей, як здатність приймати рішення і здійснювати юридичні дії у повній відповідності до закону; здатність застосовувати нормативні правові акти, реалізовувати норми матеріального і процесуального права в професійній діяльності; здатність шанувати честь і гідність особистості, дотримувати і захищати права і свободи людини і громадянина та ін.

Знання з предметної області включають поняття громадянського суспільства, його основні ознаки та структура; становлення громадянського суспільства в Україні та світі; право на свободу об’єднання та особливості його нормативно-правового закріплення в Україні; конституційно-правовий статус громадських формувань як інститутів громадянського суспільства; право на інформацію та особливості його нормативно-правового закріплення в Україні; конституційно-правовий статус засобів масової інформації як інститутів громадянського суспільства.

До практичних вмінь та навичок входять: навички самостійної роботи з нормативно-правовими актами; навички вирішення правових ситуацій у сфері створення та функціонування інститутів громадянського суспільства; вміння аналізувати норми національного законодавства і міжнародного права, правильно документувати результати; здатність обробляти й тлумачити правові норми.

Оволодіння даною навчальною дисципліною, необхідне для набуття широкого професійного світогляду, без якого немає повноцінного фахівця. Від професійної ерудиції, професійних навичок, від якості отриманих знань та умінь їх постійно удосконалювати на пряму залежать життєві успіхи.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1. Поняття та структура громадянського суспільства

ТЕМА 1. Поняття ознаки громадянського суспільства. Громадянське суспільство та держава

Зміст

Поняття громадянського суспільства. Концептуальні уявлення щодо сутності громадянського суспільства, його структури та ознак. Основні риси, властиві громадянському суспільству.

Поняття структури громадянського суспільства. Складові елементи структури громадянського суспільства. Соціальна система громадянського суспільства та її основні інститути. Структурні елементи економічної системи громадянського суспільства. Політична система громадянського суспільства та її інститути. Духовно-культурна та інформаційна система громадянського суспільства.

Співвідношення громадянського суспільства і держави. погляди щодо співвідношення громадянського суспільства і держави на різних етапах їх розвитку. Ознаки (рисни) громадянського суспільства – у його співвідношенні з державою.

Тема 2. Становлення громадянського суспільства в Україні і світі

Зміст

Ідеї щодо співвідношення суспільства і держави за часів Давньої Греції та Риму. Концепція громадянського суспільства від XVII до першої половини XIX століття. Основні положення щодо громадянського суспільства (*societas civilitas* – цивільного суспільства) як соціального феномену Т. Гобса, Дж. Лока, А. Фергюссона, Ш.-Л. Монтеск'є, І. Канта, Г. Гегеля, А. де Токвіля. Економічна сфера як головна складова такого суспільства (Дж. Лок). Сфера громадського неполітичного спілкування з власною громадською думкою як складова громадянського суспільства (А. Фергюссон). Нероздільність моралі і права, принципи правової держави, як сприятливі умови для функціонування громадянського суспільства (І. Кант, Г. Гегель). Соціо-культурний підхід до розуміння громадянського суспільства А. де Токвіля.

Загострення соціальних суперечностей у Європі і ідея громадянського суспільства з середини XIX до другої половини XX ст. (Дж. Кін, К. Маркс, Ф. Енгельс).

Сучасний дискурс з проблем громадянського суспільства у світі (Дж. Коен, Ю. Габермас, Ч. Тейлор, Р. Патнем, Дж. Александер).

Ідеї громадянського суспільства в Україні (М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, Б. Кістяківський).

Розділ 2. Конституційно-правовий статус громадських формувань як інститутів громадянського суспільства

Тема 3. Правовий статус громадських об'єднань в Україні

Зміст

Міжнародно-правова концепція прав людини і право на об'єднання як важлива її складова. Міжнародні акти (Загальна Декларація прав людини й Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права) про право людини на об'єднання.

Конституція України про право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Загальна характеристика Закону України «Про громадські об'єднання».

Поняття та види громадських об'єднань. Особливості правового статусу громадських об'єднань. Порядок створення громадських об'єднань. Легалізація громадських об'єднань. Реєстрація громадських об'єднань; документи, необхідні для реєстрації, органи, що здійснюють реєстрацію. Засновники громадських об'єднань, членство в громадських об'єднаннях.

Права та обов'язки громадських об'єднань. Власність громадських об'єднань. Порядок фінансування громадських об'єднань.

Держава та громадські об'єднання. Державний нагляд та контроль за діяльністю громадських об'єднань. Відповідальність за порушення законодавства.

Порядок та підстави припинення діяльності громадських об'єднань.

Тема 4. Правовий статус політичних партій в Україні

Зміст

Конституційне закріплення політичної багатоманітності в Україні. Конституційне право на свободу об'єднання в політичні партії в Україні. Функції політичних партій.

Поняття політичної партії. Законодавство України про політичні партії, тенденції його вдосконалення. Обмеження на створення й діяльність політичних партій.

Конституційні засади діяльності й статус політичних партій. Принципи створення й діяльності політичних партій. Порядок створення політичних партій. Засновники політичних партій. Членство в політичних партіях. Обмеження щодо членства в політичних партіях. Статuti політичних партій. Символіка політичних партій. Припинення діяльності політичних партій.

Права політичних партій. Господарська та інша комерційна діяльність. Власність політичних партій. Порядок фінансування діяльності політичних

партій. Обмеження щодо одержання коштів та іншого майна політичними партіями, їх установами та організаціями.

Конституційні засоби приходу політичних партій до влади. Політичні партії й вибори. Особливості пропорційної виборчої системи.

Політичні партії і український парламент. Особливості створення й діяльності депутатських фракцій у Верховній Раді України. Повноваження депутатських фракцій.

Державний нагляд та контроль за діяльністю політичних партій. Порядок здійснення фінансового контролю. Відповідальність за порушення законодавства. Види стягнень.

Взаємодія держави й політичних партій.

Тема 5. Правовий статус релігійних організацій в Україні

Зміст

Конституційне право на свободу віросповідання. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації. Право на свободу совісті. Рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії. Відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави. Відокремлення школи від церкви (релігійних організацій).

Релігійні організації в Україні. Релігійна громада. Релігійні управління і центри. Монастирі, релігійні братства та місії. Духовні навчальні заклади.

Порядок створення релігійних організацій. Засновники релігійних організацій. Членство в релігійних організаціях. Статuti (положення) релігійних організацій. Реєстрація статутів (положень) релігійних організацій. Припинення діяльності релігійної організації.

Майновий стан релігійних організацій. Порядок користування майном релігійних організацій. Власність релігійних організацій. Виробнича й господарська діяльність релігійних організацій. Фінансування релігійних організацій.

Права релігійних організацій та громадян, пов'язані зі свободою віросповідання. Релігійні обряди та церемонії. Література й предмети релігійного призначення. Добродійна й культурно-освітня діяльність релігійних організацій. Міжнародні зв'язки та контакти релігійних організацій та віруючих.

Держава й релігійні організації. Право на альтернативну (невійськову) службу. Державний контроль за додержанням законодавства про свободу совісті та релігійні організації. Державний орган України у справах релігій. Відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Тема 6. Правовий статус професійних спілок в Україні

Зміст

Конституційні засади організації й діяльності професійних спілок в Україні. Право на об'єднання в профспілки. Поняття професійних спілок. Законодавство про профспілки. Рівність профспілок. Незалежність профспілок. Статус профспілок.

Порядок створення профспілок. Членство в профспілках. Заборона дискримінації за ознаками належності до профспілок. Статути профспілок. Легалізація профспілок, їх об'єднань. Символіка профспілок, їх об'єднань. Припинення діяльності профспілок.

Право профспілок на створення об'єднань. Міжнародні зв'язки профспілок. Професійні спілки та держава.

Права та обов'язки профспілок, їх об'єднань. Право профспілок, їх об'єднань представляти й захищати права та інтереси членів профспілок. Права профспілок, їх об'єднань щодо соціального захисту та забезпечення достатнього життєвого рівня громадян. Права профспілок, їх об'єднань у вирішенні трудових спорів. Право профспілок, їх об'єднань на організацію страйків та проведення інших масових заходів. Власність профспілок. Фінансування профспілок. Право на господарську та фінансову діяльність профспілок, їх об'єднань. Обов'язки профспілок, їх об'єднань щодо захисту прав та інтересів членів.

Профспілкові організації на підприємствах, в установах та організаціях. Гарантії діяльності профспілок. Обов'язок роботодавця щодо створення умов діяльності профспілок.

Відповідальність за порушення законодавства про профспілки.

Тема 7. Правовий статус молодіжних та дитячих громадських організацій в Україні

Зміст

Поняття молодіжних та дитячих громадських організацій. Види молодіжних та дитячих громадських організацій. Законодавство України про громадські організації. Принципи утворення й діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Механізм створення молодіжних та дитячих громадських організацій. Засновники молодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок. Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях. Підстави та порядок припинення діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Статус молодіжних та дитячих громадських організацій. Права молодіжних та дитячих громадських організацій. Участь молодіжних та дитячих громадських організацій у підготовці та прийнятті рішень із питань державної політики щодо дітей та молоді. Господарська й інша діяльність молодіжних та дитячих громадських організацій.

Форми державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій. Фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих

громадських організацій. Відповідальність молодіжних та дитячих громадських організацій за порушення законодавства.

Тема 8. Правовий статус благодійних організацій в Україні

Зміст

Поняття благодійної діяльності й благодійних організацій. Засновники благодійних організацій. Організаційно-правові форми благодійних організацій (благодійне товариство; благодійний фонд; благодійна установа. Статус благодійних організацій.

Державна реєстрація благодійної організації. Статут (положення) благодійної організації Права благодійних організацій. Обов'язки благодійної організації. Форми здійснення благодійної діяльності суб'єктами благодійництва. Органи управління благодійної організації

Майно благодійної організації. Джерела формування майна та коштів благодійних організацій. Господарська діяльність благодійної організації. Фінансова діяльність благодійної організації. Контроль за діяльністю благодійної організації.

Державна підтримка благодійництва та благодійної діяльності.

Здійснення міжнародної благодійної діяльності. Благодійництво та благодійна діяльність іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних та міжнародних організацій на території України.

Розділ 3. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації як інститутів громадянського суспільства.

Тема 9. Конституційне право громадян України на інформацію

Зміст

Конституційне право людини і громадянина на інформацію та особливості його нормативно-правового закріплення в Україні.

Поняття інформації. Інформаційна політика України. Інформаційний суверенітет. Види та галузі інформації. Поняття інформаційної діяльності, її суб'єкти та види.

Джерела інформації. Документи як джерела інформації. Публічні виступи як джерело інформації. Режим доступу до інформації. Інформація з відкритим доступом. Інформація з обмеженим доступом. Секретна інформація. Конфіденційна інформація.

Конституційно-правові гарантії права на інформацію в Україні.

Тема 10. Правовий статус медіа як в Україні як структурного елементу громадянського суспільства.

Зміст

Поняття та види засобів масової інформації в Україні. Особливості нормативно-правового регулювання статусу засобів масової інформації.

Конституційно-правовий статус друкованих засобів масової інформації. Поняття друкованого засобу масової інформації. Порядок створення та діяльності друкованих ЗМІ. Правовий статус редакції та журналіста. Права та обов'язки друкованих ЗМІ. Відповідальність друкованих ЗМІ.

Конституційно-правовий статус аудіовізуальних засобів масової інформації. Порядок створення та діяльності аудіовізуальних засобів масової інформації.

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

При підготовці до семінару важливо проаналізувати контрольні питання до теми, вивчити необхідні тексти лекцій, посібники, звернути увагу на наукові статті, роз'яснення, які даються з відповідної тематики в спеціалізованих юридичних журналах та в періодичних виданнях. Теоретичні положення курсу необхідно вивчати в органічному зв'язку з реальною практикою функціонування інститутів громадянського суспільства. Всі студенти повинні сумлінно готуватися до занять, активно виступати на семінарах, доповнювати, уточнювати своїх колег, приймати участь у дискусіях. Ті з студентів, які не підготувалися до заняття, отримали незадовільну оцінку, або були відсутні на заняттях, повинні відпрацювати відповідну тему в день і час, запропонований кафедрою.

Семінарське заняття 1. Поняття, ознаки та структура громадянського суспільства. Становлення громадянського суспільства в Україні і світі

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про громадянське суспільство як політико-правовий феномен та його особливості в Україні.

Час проведення: денна форма навчання – 4 год.

План

1. Ідея громадянського суспільства у світі.
2. Поняття, сутність та риси громадянського суспільства.
3. Структура та інститути громадянського суспільства.
4. Співвідношення громадянського суспільства і держави.

Питання до розгляду

Розгляд першого питання варто розпочати із ідеї щодо співвідношення суспільства і держави за часів Давньої Греції та Риму. Потім слід розглянути

концепції громадянського суспільства від XVII до XX століття. Основні положення щодо громадянського суспільства (*societas civilitas* – цивільного суспільства) як соціального феномену. Слід дослідити сучасний дискурс з проблем громадянського суспільства у світі.

Відповідаючи на друге питання слід дати поняття громадянського суспільства, визначити основні риси, властиві громадянському суспільству.

Слід проаналізувати структуру громадянського суспільства. Розглянути складові елементи структури громадянського суспільства.

В останньому питанні необхідно дослідити співвідношення громадянського суспільства і держави. Розглянути погляди щодо співвідношення громадянського суспільства і держави на різних етапах їх розвитку. Проаналізувати ознаки (рисни) громадянського суспільства у його співвідношенні з державою.

Теми для презентацій

- структура громадянського суспільства;
- елементи політичної системи громадянського суспільства;
- основні етапи еволюції громадянського суспільства;
- поняття „громадянського суспільства” у XX ст.;
- українські мислителі про роль громад і громадського життя в розвитку суспільства і становленні правової держави.

Допоміжна література

1. Бальний Ю. Громадянське суспільство в Україні в умовах розбудови правової демократичної державності. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 1 (11). С. 46–47.

2. Василенко О. М. Активізація дієвості соціального партнерства державних інституцій з громадськими організаціями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=105>.

3. Волкова О. М. Громадянське суспільство: український контекст. *Юридичний вісник*. 2014. № 2 (31). С. 24–28.

4. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків : Право, 2013. 536 с.

5. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / з заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.Ф. Купіної, В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2023. 304 с.

6. Держава у правовому вимірі : навч. посіб. у питаннях та відповідях / Кагановська Т. Є., Григоренко Є. І., Григоренко Я. О., Передерій О. С.; за ред. Т. Є. Кагановської; Фонд підтримки демократ. ініціатив Є. Кушнарьова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х. : Право, 2013. 585 с.

7. Іщук С. І. Сучасні концептуальні засади визначення поняття «громадянське суспільство» як політико-правової категорії. *Часопис*

Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 2(22). URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20isippk.pdf>

8. Ковальчук С., Пивовар М. Напрямки реформування громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах війни в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 173–178.

9. Краснопольська Т. М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави : навч.-метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2015. 104 с.

10. Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства : дис. канд. юрид наук. Х., 2002. 221 с.

11. Принципи моделювання громадянського суспільства як сфери самоврядних відносин: монографія. Львів: ЛА «Піраміда», 2024. 168 с.

12. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи / за заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького. Острог : ІГСУ, Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 328 с.

13. Тодика Ю. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. № 1 (32). С. 34–44.

14. Требін М. П. Феномен громадянського суспільства: філософсько-політологічний аналіз. *Громадянське суспільство і права людини* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. / редкол. : Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г.В. Чапала. Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 23–25.

15. Україна: громадянське суспільство в контексті європейської інтеграції / відп. ред. Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровська. Луганськ : Знання, 2004. 350 с.

16. Шайгородський Ю. Ж. Розвиток громадянського суспільства та проблема «дефіциту демократії». Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 332–367.

Семінарське заняття 2. Правовий статус громадських об'єднань в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про громадські об'єднання як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 4 год. / заочна форма навчання 2 год.

План

1. Поняття й види громадських об'єднань в Україні.
2. Статус і принципи діяльності громадських об'єднань.
3. Порядок легалізації і припинення діяльності громадських об'єднань.
4. Особливості реалізації повноважень громадських об'єднань.
5. Держава та громадські об'єднання. Відповідальність громадських об'єднань.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід дати поняття, розкрити ознаки та розглянути види громадських об'єднань. Дослідити особливості нормативно-правового регулювання правового статусу громадських об'єднань в Україні.

Необхідно розглянути порядок створення та легалізації громадських об'єднань. Реєстрація громадських об'єднань; документи, необхідні для реєстрації, органи, що здійснюють реєстрацію.

Слід проаналізувати права та обов'язки громадських об'єднань, їх діяльність. Власність громадських об'єднань. Порядок фінансування громадських об'єднань.

В четвертому питанні слід розглянути особливості взаємодії держави та громадських об'єднань. Державний нагляд та контроль за діяльністю громадських об'єднань. Порядок здійснення фінансового контролю. Відповідальність за порушення законодавства.

Відповідаючи на п'яте питання слід розкрити підстави припинення діяльності громадських об'єднань. Потрібно проаналізувати особливості добровільного та примусового припинення їх діяльності.

Теми для презентацій

- види громадських об'єднань України та їх значення в житті країни.
- реєстрація громадських об'єднань;
- власність громадських об'єднань; порядок фінансування громадських об'єднань.

Допоміжна література

1. Держава у правовому вимірі : навч. посіб. у питаннях та відповідях / Кагановська Т. Є., Григоренко Є. І., Григоренко Я. О., Передерій О. С. ; за ред. Т. Є. Кагановської; Фонд підтримки демократ. ініціатив Є. Кушнарьова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х. : Право, 2013. 585 с.

2. Жильнікова Н.Д. Види громадських об'єднань в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 51-53. URL : http://www.pap.in.ua/3_2014/15.pdf

3. Журенюк Т.В. Правовий статус та види громадських об'єднань. *Форум права*. 2012. № 4. С. 356-361 URL : <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/121gtvvgo.pdf>

4. Зубенко Г.В. Принципи прозорості, відкритості та публічності в діяльності громадських формувань. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія : ПРАВО. 2022. № 34.

5. Зубенко Г.В. Свобода об'єднання в конституціях України та держав-членів Європейського Союзу: порівняльно-правовий аспект. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення* : Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К. : ФОП Кішка І. В. 2021. С. 191-196.

6. Кириченко Ю.В. Конституційне закріплення права на свободу об'єднання в Україні та європейських державах. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право»*. 2014. Вип. 27. Том 1. С. 98-102.

7. Ковальчук В.Б. Правові засади функціонування громадських організацій у процесі становлення громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 13-25.

8. Козій І. Поняття та ознаки громадських об'єднань. *ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК*. 2023. № 5. С. 29-33.

9. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex>

10. Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства : дис. канд. юрид наук. Х., 2002. 221 с.

11. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

12. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

13. Руцинська Т.П. Господарсько-правовий статус громадських організацій: пропозиції до законодавства. *Форум права*. 2016. № 3. С. 224-229.

14. Семьоркіна О. Громадські формування як інститути громадянського суспільства. *Юридичний вісник України*. 2011. № 13 (821). С. 13.

15. Тесліцький А.М. Класифікація громадських об'єднань в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 559. Правознавство. С. 44-47.

16. Халецька А. А. Неприбуткові організації та їх значення в реалізації соціальної політики держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=114>.

17. Чернявська Б.В. Юридичні дефекти у правовому забезпеченні реалізації права на свободу об'єднання у громадські організації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). Том. 2. С. 123-128.

Семінарське заняття 3. Правовий статус політичних партій в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про політичні партії як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 6 год. / заочна форма навчання 2 год.

План

1. Партійна система України. Класифікація політичних партій.
2. Поняття, специфічні ознаки й функції політичних партій.
3. Порядок створення й реєстрації політичних партій в Україні.

4. Особливості реалізації повноважень політичних партій.
5. Відповідальність політичних партій. Види стягнень.
6. Взаємовідносини політичних партій і держави.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід проаналізувати конституційне закріплення політичної багатоманітності в Україні. Конституційне право на свободу об'єднання в політичні партії в Україні. Функції політичних партій.

Необхідно дати поняття політичної партії. Проаналізувати законодавство України про політичні партії, тенденції його вдосконалення. Обмеження на створення й діяльність політичних партій.

Слід дослідити порядок створення політичних партій. Засновники політичних партій. Членство в політичних партіях. Обмеження щодо членства в політичних партіях. Статути політичних партій. Символіка політичних партій.

Розглянути права політичних партій. Господарська та інша комерційна діяльність. Власність політичних партій. Порядок фінансування діяльності політичних партій. Обмеження щодо одержання коштів та іншого майна політичними партіями, їх установами та організаціями.

Відповідаючи на останнє питання необхідно дослідити державний нагляд та контроль за діяльністю політичних партій. Порядок здійснення фінансового контролю. Відповідальність за порушення законодавства. Види стягнень. Взаємодія держави й політичних партій.

Теми для презентацій

- види партійних систем у світі, їх загальна характеристика;
- еволюція партійної системи в Україні на початку ХХ ст.;
- класифікація політичних партій;
- фінансування політичних партій в Україні.

Допоміжна література

1. Артеменко І.В. Парламентська діяльність політичних партій в Україні: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : електрон. зб. наук. праць. 2012. Вип. 2(8). URL : [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02\(8\)/12aivdua.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/12aivdua.pdf)

2. Бараноський Ф. Партійна система України: необхідність оптимальності. *Віче*. 2004. № 7.

3. Бедрак Н.М. Партії як інститут політичного представництва. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 274-281 URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/349/Bedrak%20Part%20yak%20inst2.pdf?sequence=1>

4. Білак М. Заборона політичних партій в Україні в контексті правових позицій європейського суду з прав людини. Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час: зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні:

проблеми теорії та практики» (м. Острог, 4–5 лип. 2024 р.). Київ: ВАІТЕ, 2024. С. 115–121.

5. Висоцький В.М. Функції політичних партій: правовий зміст поняття, ознаки, правова регламентація. *Держава і право* : зб. наук. праць. Сер. Юридичні і політичні науки. Вип. 49. 2011. С. 147-153. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/34297/21->

6. Джуган В.В. Органи, що здійснюють державний контроль у сфері фінансування політичних партій в Україні та окремих країнах ЄС: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. № 43. Т. 1. С. 56-59.

7. Кафарський В.І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності: монографія. К. : Логос, 2008. 560 с.

8. Кириченко В.М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. № 1. С. 94-101.

9. Ковриженко Д. Регулювання політичних партій в Україні: сучасний стан і напрями реформ. *Часопис ПАРЛАМЕНТ*. 2010. № 2. С. 2-88 URL : http://parlament.org.ua/docs/files/9/1286195347_ans.pdf

10. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex>

11. Максимова В. Скільки грошей отримують партії з держбюджету у 2025 році? Чесно. 2024. 19 листоп. URL: <https://www.chesno.org/post/6170/>

12. Олефіренко Е.О. Правове регулювання державного фінансування політичних партій: вітчизняний і світовий досвід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 74-76. URL: http://pap.in.ua/1_2016/21.pdf

13. Політична система України: конституційна модель та політичні практики : монографія / кол. авт.: Г.І. Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.

14. Портнов І.А. До питання про регулювання політичних партій в Україні: сучасний стан і напрями реформ. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 20-22.

15. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

16. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>

17. Янчак П.О. Принципи належної діяльності політичних партій в сучасних умовах розвитку України як конституційної держави (держави конституційної демократії): виклики воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 04. Частина 3. С. 519-525.

18. Ярош Я. Політичні партії як суб'єкти громадянського суспільства. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2 (4). С. 146–156.

Семінарське заняття 4. Правовий статус релігійних організацій в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про релігійні організації як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 2 год.

План

1. Конституційне право на свободу світогляду та віросповідання.
2. Поняття та види релігійних організацій.
3. Порядок створення релігійних організацій.
4. Права та обов'язки релігійних організацій.
5. Держава та релігійних організацій.
6. Порядок та підстави припинення діяльності релігійних організацій.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід розкрити зміст конституційного права на свободу віросповідання. Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації.

Потрібно розглянути релігійні організації в Україні та їх види. Релігійна громада. Релігійні управління і центри. Монастирі, релігійні братства та місії. Духовні навчальні заклади.

Слід дослідити порядок створення релігійних організацій. Припинення діяльності релігійної організації.

Необхідно розглянути майновий стан релігійних організацій. Власність релігійних організацій. Виробнича й господарська діяльність релігійних організацій та їх фінансування релігійних організацій.

Розглянути права релігійних організацій та громадян, пов'язані зі свободою віросповідання.

Відповідаючи на шосте питання, слід дослідити взаємовідносини держави й релігійних організацій. Державний контроль за додержанням законодавства про свободу совісті та релігійні організації. Відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Теми для презентацій

- законодавство України про свободу совісті та релігійні організації;
- права релігійних організацій та громадян, пов'язані зі свободою віросповідання;
- відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Допоміжна література

1. Биков О. М. Свобода совісті та свобода віросповідання: співвідношення понять. *Право і суспільство*. 2011. № 2. С. 69-73.

2. Волкова Д. Поняття конституційного статусу релігійних організацій в Україні за часів незалежності. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 21-26. URL : https://yurvisnyk.in.ua/v1_2022/3.pdf

3. Гуренко В.А. Конституційно-правові засади визначення афілійованості релігійних організацій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 1. 178-183.

4. Кириченко Ю.В. Конституційне закріплення права на свободу об'єднання в Україні та європейських державах. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2014. Вип. 27. Том 1. С. 98-102.

5. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

6. Кормич Л.І., Д.С. Шелест Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. К. : АВРІО, 2004. 262 с.

7. Кушніренко О. Г. Конституційно-правовий статус релігійних організацій. Правове регулювання релігійного життя: історія, сучасність, перспективи : матеріали VI міжнар. круглого столу, 21 груд. 2013 р. Харків, 2014. С. 47–50.

8. Новіков В.В. Правовий статус релігійних організацій в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 28–31.

9. Піддубна В. Релігійні організації як юридичні особи. *Право України*. 2005. № 4.

10. Полешко А. “Круглий стіл” з проблеми взаємовідносин права і релігії. *Право України*. 2000. № 5.

11. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>

12. Радченко А.Ю. Правовий статус релігійних об'єднань як інституту громадянського суспільства: Автореферат дис.. ... канд..юрид.наук. Харків, 2016. 20 с.

13. Семьоркіна О. Громадські формування як інститути громадянського суспільства. *Юридичний вісник України*. 2011. № 13 (821). С. 13-17.

14. Ярмол Л. Законодавство України про свободу світогляду, віросповідання та релігійні організації: зміни, що назріли. *Право України*. № 2. 2001.

Семінарське заняття 5. Правовий статус професійних спілок в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про професійні спілки як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 4 год.

План

1. Конституційні засади організації й діяльності професійних спілок в Україні.
2. Поняття та види професійних спілок.
3. Порядок створення професійних спілок.
4. Права та обов'язки професійних спілок.
5. Держава та професійні спілки. Гарантії діяльності професійних спілок.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід розглянути конституційні засади організації й діяльності професійних спілок в Україні. Право на об'єднання в профспілки. Поняття професійних спілок. Законодавство про профспілки.

Дослідити порядок створення профспілок. Членство в профспілках. Статuti профспілок. Легалізація профспілок, їх об'єднань. Припинення діяльності профспілок.

Розглянути права та обов'язки профспілок, їх об'єднань. Фінансування профспілок. Право на господарську та фінансову діяльність профспілок, їх об'єднань. Обов'язки профспілок, їх об'єднань щодо захисту прав та інтересів членів.

Проаналізувати гарантії діяльності профспілок. Обов'язок роботодавця щодо створення умов діяльності профспілок.

Слід дослідити взаємовідносини професійних спілок і держави, розглянути відповідальність за порушення законодавства про профспілки. Потрібно проаналізувати гарантії діяльності професійних спілок.

Теми для презентацій

- членство в профспілках;
- власність та фінансування профспілок;
- гарантії діяльності профспілок.

Допоміжна література

1. Гришина Ю. М. Роль профспілок в процесі становлення та розвитку громадянського суспільства. Часопис цивілістики. 2015. № 18. С. 186–190.
2. Гришина Ю. М., Чанишева Г. І. Основні функції профспілок в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2022. № 4. С. 195–201. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.28>
3. Зеньков Д. О. Правосуб'єктність профспілок: сутність, значення, порядок виникнення. Митна справа. 2014. № 1. Ч. 2. Кн. 2. С. 278–284.
4. Кирдан Б. В., Чурпіта Г. В., Петровський А. В. Захист прав працівників профспілками в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. 2024. № 2 (44). С. 1123–1133.
5. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex>
6. Марич М., Мартинюк А. Роль профспілок у підтриманні належного рівня життя працівників. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 33. С. 1–7.

7. Мацюк А.Р. Функції профспілок у становленні соціальнопартнерських відносин при укладенні колективних договорів і угод. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 4. С. 130–140.

8. Піфко О. О. Конституційно-правові засади організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС: Порівняльно-правове дослідження : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 464 с.

9. Полховська Н. М. Права та обов'язки професійних спілок працівників правоохоронних органів як елемент їх правового статусу. Публічне право. 2022. № 4 (48). С. 190–197.

10. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>

11. Рим О. М. Право на страйк в Україні у контексті рішень Європейського суду з прав людини. Університетські наукові записки. 2018. № 66. С. 125–135. URL: www.unz.km.ua

12. Семьоркіна О. Громадські формування як інститути громадянського суспільства. Юридичний вісник України. 2011. № 13 (821). С. 13-17.

13. Тупиця О.Л. Профспілки та політичні партії: способи взаємодії в сучасній політичній системі. Віче. 2008. №13-14.

14. Шатіло В. А. Місце та роль профспілок у конституційному механізмі публічної влади в Україні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2020. № 4. Т. 31. С. 38–43.

15. Яценко Л. Д. Профспілки в Україні та нові виклики сучасному профспілковому руху: аналітична записка. Серія ««Соціальна політика»». 2020. № 13. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-02/analit-yatsenkosocial-policy-13-2020_0.pdf

Семінарське заняття 6. Правовий статус молодіжних та дитячих громадських організацій в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про молодіжні та дитячі організації як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 2 год.

План

1. Участь молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики.
2. Органи державної влади та місцевого самоврядування у формуванні та реалізації молодіжної політики.
3. Поняття та види молодіжних та дитячих організацій., порядок їх утворення.
4. Права та обов'язки молодіжних та дитячих організацій.
5. Держава та молодіжні та дитячі організації.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання потрібно розглянути форми участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики відповідно до законодавства.

Далі слід проаналізувати роль органів державної влади та місцевого самоврядування у формуванні та реалізації молодіжної політики.

Слід дати поняття молодіжних та дитячих громадських організацій. Розглянути види молодіжних та дитячих громадських організацій.

Дослідити механізм створення молодіжних та дитячих громадських організацій. Підстави та порядок припинення діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Розглянути статус молодіжних та дитячих громадських організацій. Права молодіжних та дитячих громадських організацій. Участь молодіжних та дитячих громадських організацій у підготовці та прийнятті рішень із питань державної політики щодо дітей та молоді.

Слід проаналізувати форми державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій. Фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Теми для презентацій

- принципи утворення й діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій.

Допоміжна література

1. Баглик В. С. Напрями залучення молодіжних організацій до реалізації сучасної молодіжної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 189–193.

2. Журенюк Т.В. Правовий статус та види громадських об'єднань. *Форум права*. 2012. № 4. С. 356-361. URL : <http://arhive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/121gtvvgo.pdf>

3. Канавець М. В. Сучасний стан і перспективи розвитку взаємодії молодіжних громадських організацій з органами публічної влади і об'єднаними територіальними громадами в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2018. Вип. 3 (38). С. 116–130.

4. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex>

5. Кормич Л.І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. К.: АБПІО, 2004. 262 с.

6. Кулеба О. Молодіжні громадські організації: різновиди, суспільні функції та проблема активізації їх діяльності. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Вип. 24. С. 45-50. URL : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13459/1/9_45-50_Vyp_24_Nac-idea.pdf

7. Мартин Н. Роль молодіжних громадських організацій у сучасній практиці врядування в Україні. Вісник Національної академії державного управління. №3, 2010. С. 247-254.

8. Половинець А. М. Молодіжні громадські організації: критерії класифікації. Державне управління: теорія та практика (Електронне наукове фахове видання). 2010. №2. 7 с. URL: nbuv.gov.ua/e#journals/Dutp/2010_2/index.htm

9. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

10. Сабій Ю.С. Державна молодіжна політика як структурний елемент соціальної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 9. ст. 184-188 URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3657>

Семінарське заняття 7. Правовий статус благодійних організацій в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про благодійні організації як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 2 год.

План

1. Поняття благодійництва й благодійних організацій.
2. Види благодійних організацій.
3. Порядок створення благодійних організацій. Органи управління благодійними організаціями.
4. Права та обов'язки благодійних організацій. Форми здійснення благодійної діяльності суб'єктами благодійництва.
5. Держава та благодійні організації.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід дати поняття благодійної діяльності й благодійних організацій. Засновники благодійних організацій. Організаційно-правові форми благодійних організацій. Статус благодійних організацій.

Розглянути порядок державної реєстрації благодійної організації. Статут (положення) благодійної організації. Розглянути статус органів управління благодійних організацій.

Дослідити джерела формування майна та коштів благодійних організацій. Господарська діяльність благодійної організації. Фінансова діяльність благодійної організації.

Відповідаючи на останнє питання слід розкрити особливості державної підтримки благодійництва та благодійної діяльності.

Теми для презентацій

- організаційно-правові форми благодійних організацій;
- форми здійснення благодійної діяльності суб'єктами благодійництва;
- контроль за діяльністю благодійної організації.

Допоміжна література

1. Буздуган Я. М. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійної діяльності. Віче. 2011. № 4. С. 7-10. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/viche_2011_4_4.pdf
2. Буздуган Я. М. Організаційно-правові форми та принципи сучасної благодійної діяльності в Україні. Віче. 2011. № 10. С. 5-8.
3. Коновейчук Х. Б. Конституційно-правове забезпечення благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право*. 2013. № 21. Ч. 2. Т. 1. С. 136–138.
4. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex>
5. Литвин І. В. Принципово важливі новели регулювання діяльності благодійних організацій в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 60-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvgtu_2013_4_13
6. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
7. Стрельнікова О.О. Форми доброчинної діяльності. *Сучасне суспільство*. 2013. № 2. С. 141-148.
8. Шпуганич І. І. Благодійна діяльність за законодавством України: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 74–78.
9. Шпуганич І. І. Порядок створення та установчі документи благодійних організацій за законодавством України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. № 64. С. 166–174.
10. Яворська О. С. Благодійні організації як юридичні особи приватного права. Удосконалення правового регулювання статусу непідприємницьких організацій в Україні: Збірник наукових праць (за результатами роботи «круглого столу»). К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2014. С. 12-16.

Семінарське заняття 8. Конституційне право громадян України на інформацію та державна політика у сфері медіа в Україні

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про правову природу права на інформацію.

Час проведення: денна форма навчання – 2 год.

План:

1. Конституційне право людини і громадянина на інформацію.
2. Поняття інформації. Поняття інформаційної діяльності, її суб'єкти та види.
3. Джерела інформації. Режим доступу до інформації.
4. Конституційно-правові гарантії права на інформацію в Україні.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід дослідити конституційне право людини і громадянина на інформацію (ст. 34 Конституції України) та особливості його нормативно-правового закріплення в Україні.

Слід дати поняття інформації. Розглянути засади інформаційної політики України. Інформаційний суверенітет. Види та галузі інформації. Поняття інформаційної діяльності, її суб'єкти та види.

Розглядаючи третє питання слід дослідити джерела інформації. Документи як джерела інформації. Публічні виступи як джерело інформації. Режим доступу до інформації. Інформація з відкритим доступом. Інформація з обмеженим доступом. Секретна інформація. Конфіденційна інформація.

Відповідаючи на останнє питання слід розкрити гарантії права на інформацію в Україні.

Теми для презентацій

- поняття інформаційної діяльності, її суб'єкти та види;
- поняття державної таємниці;
- гарантії права на інформацію.

Допоміжна література

1. Бааджи Н.А. Право на доступ до екологічної інформації в законодавстві ЄС та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №2. С.618-621.

2. Горбатюк В.В., С.Є. Горбатюк Доступ громадян до інформації: конституційно-правовий аспект. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12GVVKPA.pdf>

3. Діордіца І. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 116-122.

3. Комшальук І.С. Конституційне право на інформацію в Україні. *Матеріали Другої Всеукраїнської Інтернет-конференції «Конституціоналізм в Україні (ідеї, концепції, доктрини): історія і сучасність»* (м. Львів, 25 квітня 2013 р.) URL : <http://historylaw.lp.edu.ua/documents/Materials2.pdf>

4. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Красноступ Г. М. Основні напрями правового забезпечення державної інформаційної політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 79-85.

6. Красноступ Г.М. Правове регулювання забезпечення доступу до публічної інформації під час правового режиму воєнного стану в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 3(46). С.55-63.

7. Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження): монографія / наук. редактор М. В. Костицький. К. : Логос, 2018. 271с.
8. Ларін О. Є. Конституційне право на інформацію: поняття й сутність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42. С. 63-67.
9. Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ: монографія. К.: Вид-во «Акта», 2012. 306 с.
10. Попович Т. Право на доступ до інтернету: зарубіжний досвід правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 64. С. 379. С. 377-380.
11. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні : моногр. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Юридична думка, 2006. 384 с.
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
13. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
14. Тихомиров О.О. Межі і обмеження інформаційних прав людини. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 31-39.
15. Ткачук Н.І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 17-30.
16. Фурман В.В. Право на інформацію в системі конституційних прав людини і громадянина. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. №1. С. 100-110.
17. Цибульська А. В. Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «юридичні науки»*. 2013. № 2 (5). С. 49-54.
18. Чалабієва М. Поняття соціальних мереж як особливого виду електронних засобів масової інформації. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 125– 129.

Семінарське заняття 9. Правовий статус медіа в Україні як структурного елементу громадянського суспільства

Навчальна мета заняття: формування комплексного уявлення про медіа як інститути громадянського суспільства.

Час проведення: денна форма навчання – 4 год.

План:

1. Особливості нормативно-правового регулювання статусу медіа в Україні. Поняття суб'єктів у сфері медіа.

2. Правовий статус друкованих засобів масової інформації.
3. Правовий статус аудіовізуальних засобів масової інформації.
4. Ліцензування та реєстрація у сфері медіа.
5. Юридична відповідальність медіа, види санкцій.

Питання до розгляду

Відповідаючи на перше питання слід розкрити особливості нормативно-правового регулювання статусу медіа в Україні. Розглянути поняття, ознаки та види суб'єктів у сфері медіа.

Дослідити конституційно-правовий статус друкованих засобів масової інформації. Поняття друкованого засобу масової інформації. Порядок створення та діяльності друкованих ЗМІ. Правовий статус редакції та журналіста. Права та обов'язки друкованих ЗМІ. Відповідальність друкованих медіа.

Розглянути конституційно-правовий статус аудіовізуальних медіа. Їх види. Проаналізувати порядок ліцензування медіа.

Розкрити особливості юридичної відповідальності медіа, види правопорушень та санкцій за їх вчинення.

Теми для презентацій

- порядок створення та діяльності друкованих ЗМІ;
- порядок ліцензування медіа.

Допоміжна література

1. Бойчук І.Б. Засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства в Україні (на прикладі західних областей): монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. 172 с.

2. Бурлаков С.В. Роль ЗМІ у розвитку національної інформаційної політики. *Юридична наука*. 2020. № 7(109). С. 45–51.

3. Іншин М.І. Сучасний стан та шляхи удосконалення взаємовідносин органів державної влади і засобів масової інформації. *Інформаційне суспільство в Україні: інформаційно-правова культура, освіта, наука: матеріали міжнародної наук. практ. конференції*. Суми : Довкілля, 2008. С. 33–38.

4. Каплій О. Удосконалення нормативних гарантій діяльності засобів масової інформації як необхідна вимога сучасності. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 116–123.

5. Козьяков Д. Масова інформація в мережі Інтернет: правові аспекти. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010, № 1 С. 120–124.

6. Кормич Б. А. Інформаційне право : підруч. Харківв : Бурун і К°, 2011. 334 с.

7. Красноступ Г.М. правове регулювання професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 4(47). С. 72-83.

8. Людвік І.В. Конституційно-правовий статус ЗМІ. URL : file:///D:/Documente/Downloads/bmju_2011_1_18.pdf
9. Мороз Н. О. Роль засобів масової інформації у формуванні громадянського суспільства України. *Гуманітарний журнал*. 2012. № 2(3). С. 205–210. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Gumj/2012_2-3/Moroz.pdf
10. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні : моногр. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Юридична думка, 2006. 384 с.
11. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
12. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
13. Правове регулювання медіа як суб'єктів інформаційної діяльності в умовах воєнного стану в Україні / Андрій Анатолійович Криськов, Анжеліка Баран, Аліна Леськів, Тетяна Несторенко. Т. : :ФОП Паляниця В.А, 2024. С. 317–327.
14. Улянченко Ю. О. Сутність і зміст принципів конституційно-правового статусу засобів масової інформації у Україні та США. *Київський часопис права*. 2023. № .1. С. 58–63. <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.9>
15. Фарбота М.Р. Правовий статус засобів масової інформації в Інтернет-середовищі. *Інформація і право*. 2015. № 2(14). С. 92-97.
16. Федорова А. Основні принципи свободи слова та преси у світлі Європейської конвенції з прав людини. *Віче*. 2012. № 11. С. 30–33. URL : <http://www.viche.info/journal/3152/>
17. Чалабиева М. Р. Понятие электронных средств массовой информации. *Leges vitae (Право и жизнь)*. 2019, № 6/2(330). С. 105–109.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

4.1. Критерії оцінювання усної відповіді на семінарському занятті (денна форма навчання)

Відповідь на семінарському занятті – 1-5 балів.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;

- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

4.2. Критерії оцінювання усної відповіді на семінарському занятті (заочна форма навчання)

Відповідь на семінарському занятті – 1-15 балів.

10-15 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття; - дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

9-7 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;

- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для

з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

6-5 балів ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

3-4 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язано і послідовно.

1-2 бали ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

5. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО КУРСУ

1. Поняття та ознаки громадянського суспільства.
2. Структура громадянського суспільства.
3. Ідеї громадянського суспільства в Україні і світі.
4. Право громадян України на об'єднання – невід'ємне право людини і громадянина.
5. Загальна Декларація прав людини й Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права про право людини на об'єднання.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод про право людини на об'єднання.
7. Конституція України про право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації.
8. Загальна характеристика Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р.
9. Поняття й види громадських об'єднань.
10. Принципи створення й діяльності громадських об'єднань.
11. Обмеження на створення й діяльність громадських об'єднань.

12. Держава й громадські об'єднання.
13. Роль громадських об'єднань у формуванні демократичної, правової держави в Україні.
14. Значення діяльності громадських об'єднань для становлення в Україні громадянського суспільства.
15. Статус громадських об'єднань.
16. Засновники громадських об'єднань. Членство в громадських об'єднаннях.
17. Легалізація громадських об'єднань. Її види.
18. Припинення діяльності громадських об'єднань.
19. Права зареєстрованих громадських об'єднань. Власність громадських об'єднань.
20. Господарська та інша комерційна діяльність громадських об'єднань.
21. Державний нагляд та контроль за діяльністю громадських об'єднань.
22. Відповідальність за порушення законодавства про громадські об'єднання.
23. Конституційне закріплення принципу політичної багатоманітності.
24. Загальна характеристика Закону України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р.
25. Поняття і види партійних систем.
26. Партійна система України.
27. Поняття й види політичних партій.
28. Функції політичних партій.
29. Засади створення та діяльності політичних партій.
30. Статут та програма політичної партії.
31. Організаційна структура політичних партій.
32. Права та обов'язки політичних партій.
33. Власність політичних партій. Виробнича й господарська діяльність політичних партій.
34. Припинення діяльності політичних партій.
35. Фінансування політичних партій.
36. Внески на підтримку політичних партій.
37. Держава й політичні партії. Вибори й політичні партії.
38. Організаційно-правові засади впливу політичних партій на законодавчий процес в Україні.
39. Правові засади взаємовідносин між політичними партіями та громадськими організаціями в Україні.
40. Припинення діяльності політичних партій.
41. Відповідальність політичних партій.
42. Конституційне право на свободу об'єднання в професійні спілки. Законодавство про профспілки.
43. Право на об'єднання в профспілки. Членство в профспілках.
44. Статус професійних спілок.
45. Професійні спілки та держава.
46. Статути профспілок. Легалізація профспілок, їх об'єднань.

- 47.Права та обов'язки профспілок.
- 48.Гарантії діяльності професійних спілок.
- 49.Конституційне право на свободу совісті.
- 50.Відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави.
Відокремлення школи від церкви (релігійних організацій).
- 51.Поняття й види релігійних організацій.
- 52.Релігійна громада. Релігійні управління й центри.
- 53.Монастирі, релігійні братства та місії. Духовні навчальні заклади.
- 54.Статути (положення) релігійних організацій. Реєстрація статутів (положень) релігійних організацій.
- 55.Припинення діяльності релігійної організації.
- 56.Власність релігійних організацій. Виробнича й господарська діяльність релігійних організацій.
- 57.Відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті і релігійні організації.
- 58.Засновники молодіжних та дитячих громадських організацій, їх спілок.
Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях.
- 59.Статус молодіжних та дитячих громадських організацій.
- 60.Держава й молодіжні та дитячі громадські організації.
- 61.Відповідальність молодіжних та дитячих громадських організацій за порушення законодавства.
- 62.Поняття благодійної діяльності та благодійних організацій.
- 63.Засновники благодійних організацій.
- 64.Організаційно-правові форми благодійних організацій.
- 65.Державна реєстрація благодійної організації.
- 66.Права та обов'язки благодійних організацій.
- 67.Майно благодійної організації. Джерела формування майна та коштів благодійних організацій.
- 68.Господарська діяльність благодійної організації.
- 69.Припинення діяльності благодійних організацій.
- 70.Право на інформацію в міжнародних договорах та законодавстві України.
- 71.Поняття та види інформації.
- 72.Види інформаційної діяльності.
- 73.Поняття та суб'єкти інформаційних відносин.
- 74.Гарантії діяльності медіа та журналістів.
- 75.Відповідальність та порушення законодавства про інформацію.
- 76.Право на оціночне судження.
- 77.Поняття суб'єктів у сфері медіа.
- 78.Конституційно-правовий статус друкованих медіа.
- 79.Конституційно-правовий статус аудіовізуальних медіа.
- 80.Вимоги до суб'єктів у сфері аудіовізуальних медіа.
- 81.Публічні аудіовізуальні медіа.
- 82.Конституційно-правовий статус онлайн-медіа.

83. Права та обов'язки суб'єктів у сфері медіа щодо організації надання медіа-сервісів.
84. Мова медіа.
85. Ліцензування та реєстрація у сфері медіа.
86. Умови, порядок організації та проведення конкурсу на отримання ліцензії.
87. Спільне регулювання у сфері медіа.
88. Особливості правового регулювання медіа в умовах збройної агресії.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Європейська конвенція про транскордонне телебачення : від 05.05.1989 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_444#Text
3. Загальна декларація прав людини : від 10 грудня 1948 року. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 року. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12 грудня 1991 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>
6. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
7. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
9. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій: Закон України від 20.08.2024 № 3894-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#n78>
10. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
11. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
12. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
13. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>

14. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
15. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
16. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України : від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51>.
17. Керівні принципи заборони та розпуску політичних партій : міжнародний документ від 11 грудня 1999 р. / Рада Європи, Венеціанська комісія. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text
18. Рекомендація CM/Rec(2007)14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам (Щодо створення та діяльності неурядових організацій) : від 10 жовтня 2007. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_937#Text
19. Guidelines on political party regulation by OSCE/ODIHR and Venice Commission. URL : [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)024-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)024-e)
20. Financing of political parties Parliamentary Assembly Recommendation 1516 (2001). URL : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16907&lang=en>
21. Recommendation Rec(2003)4 of the Committee of Ministers to member states on common rules against corruption in the funding of political parties and electoral campaigns. URL : [https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interface2006/rec%202003%20\(4\)%20pol%20parties%20EN.pdf](https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/cybercrime/cy%20activity%20interface2006/rec%202003%20(4)%20pol%20parties%20EN.pdf)

Підручники, навчальні посібники

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підруч. К. : Правова єдність. 2008. 350 с.
2. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 2 / за загальною редакцією Ю. С. Шемшученка. К. : Юридична думка, 2008. 800с.
3. Конституційне право України : підручник. відп. ред. проф., д.ю.н. М.О. Баймуратов. К. : Правова єдність, 2009. 1008 с.
4. Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер ; ОБСЄ. К. : ВАІТЕ, 2021. 528 с.
5. Конституція України : науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
6. Конституція України у судових рішеннях / М.П.Орзіх, А. А. Єзеров, Д. С. Терлецький. К. : Юрінком Інтер, 2011. 432 с.

7. Краснопольська Т. М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави : навч.-метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2015. 104 с.
8. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: Підруч. / за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка К. : КНТ, Видавництво Ліра К, 2011. 532 с.
9. Серьогін В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Х. : ХНУВС, 2010. 368 с.
10. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

Допоміжна література

1. Артеменко І. В. Парламентська діяльність політичних партій в Україні: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*: електрон. зб. наук. праць. 2012. Вип. 2(8). URL : [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-02\(8\)/12aivdua.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/12aivdua.pdf)
2. Бааджи Н. А. Право на доступ до екологічної інформації в законодавстві ЄС та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №2. С.618-621.
3. Бальний Ю. Громадянське суспільство в Україні в умовах розбудови правової демократичної державності. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 1 (11). С. 46–47.
4. Бедрак Н. М. Партії як інститут політичного представництва. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 274-281. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/349/Bedrak%20Part%20y ak%20inst2.pdf?sequence=1>
5. Білак М. Заборона політичних партій в Україні в контексті правових позицій європейського суду з прав людини. Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час: зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Острог, 4–5 лип. 2024 р.). Київ: ВАІТЕ, 2024. С. 115–121.
6. Бурлаков С. В. Роль ЗМІ у розвитку національної інформаційної політики. *Юридична наука*. 2020. № 7(109). С. 45–51.
7. Василенко О. М. Активізація дієвості соціального партнерства державних інституцій з громадськими організаціями. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=105>.
8. Висоцький В. М. Функції політичних партій: правовий зміст поняття, ознаки, правова регламентація. *Держава і право*: зб. наук. праць. Сер. Юридичні і політичні науки. Вип. 49. 2011. С. 147-153 URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/34297/21-Visotskiy.pdf?sequence=1>
9. Волкова Д. Поняття конституційного статусу релігійних організацій в Україні за часів незалежності. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 21-26. URL : https://yurvisnyk.in.ua/v1_2022/3.pdf

10. Волкова О. М. Громадянське суспільство: український контекст. *Юридичний вісник*. 2014. № 2 (31). С. 24–28.
11. Гаєва Н. П. Об'єднання громадян – суб'єкти конституційно-правових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 63–68.
12. Гонюкова Л. В. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз: монограф. К. : НАДУ, 2009. 392 с. URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Gonukova.pdf>
13. Гришина Ю. М. Роль профспілок в процесі становлення та розвитку громадянського суспільства. *Часопис цивілістики*. 2015. № 18. С. 186–190.
14. Гришина Ю. М., Чанишева Г. І. Основні функції профспілок в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 195–201. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.28>
15. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / з заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Л. Ф. Купіної, В. І. Шакуна. Київ : Алерта, 2023. 304 с.
16. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В.П. Беха ; редкол. : В. П. Бех (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) та ін. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
17. Гуренко В. А. Конституційно-правові засади визначення афілійованості релігійних організацій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 1. 178–183.
18. Держава у правовому вимірі : навч. посіб. у питаннях та відповідях / Кагановська Т. Є., Григоренко Є. І., Григоренко Я. О., Передерій О. С. ; за ред. Т. Є. Кагановської; Фонд підтримки демократ. ініціатив Є. Кушнарьова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х. : Право, 2013. 585 с.
19. Діордіца І. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 116–122.
20. Долежан В. Проблеми правового регулювання організації і проведення масових публічних акцій. *Право України*. 2003. № 7.
21. Жильнікова Н. Д. Види громадських об'єднань в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 51–53. URL : http://www.par.in.ua/3_2014/15.pdf
22. Журавський В. С. Політичний процес в Україні: аналіз, пошуки, рішення. К., 1995.
23. Журенюк Т. В. Правовий статус та види громадських об'єднань. *Форум права*. 2012. № 4. С. 356–361. URL : <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/121gtvvgo.pdf>
24. Зеньков Д. О. Правосуб'єктність профспілок: сутність, значення, порядок виникнення. *Митна справа*. 2014. № 1. Ч. 2. Кн. 2. С. 278–284.

- 25.Зубенко Г. В. Європейські стандарти та законодавство України щодо участі громадських об'єднань у прийнятті рішень на місцевому рівні. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія : ПРАВО. 2022. № 33. С. 52-59.
- 26.Зубенко Г. В. Принципи прозорості, відкритості та публічності в діяльності громадських формувань. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Серія : ПРАВО. 2022. № 34.
- 27.Зубенко Г. В. Свобода об'єднання в конституціях України та держав-членів Європейського Союзу: порівняльно-правовий аспект. *Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення* : Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К. : ФОП Кішка І. В. 2021. С. 191-196.
- 28.Канавець М. В. Сучасний стан і перспективи розвитку взаємодії молодіжних громадських організацій з органами публічної влади і об'єднаними територіальними громадами в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 3 (38). С. 116–130.
- 29.Каплій О. Удосконалення нормативних гарантій діяльності засобів масової інформації як необхідна вимога сучасності. *Юридичний вісник*. 2015. № 2. С. 116–123.
- 30.Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності: монограф. К. : Логос, 2008. 560 с.
- 31.Кирдан Б. В., Чурпіта Г. В., Петровський А. В. Захист прав працівників профспілками в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1123–1133.
- 32.Кириченко В. М. Функції політичних партій та проблеми їх виконання в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2018. № 1. С. 94-101.
- 33.Кириченко Ю. В. Конституційне закріплення права на свободу об'єднання в Україні та європейських державах. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. «Право». 2014. Вип. 27. Том 1. С. 98-102.
- 34.Ковальчук В. Б. Правові засади функціонування громадських організацій у процесі становлення громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 13-25.
- 35.Ковальчук С., Пивовар М. Напрямки реформування громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах війни в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 173–178. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.32>.
- 36.Ковриженко Д. Регулювання політичних партій в Україні: сучасний стан і напрями реформ. *Часопис ПАРЛАМЕНТ*. 2010. № 2. С. 2-88. URL : http://parlament.org.ua/docs/files/9/1286195347_ans.pdf

- 37.Козирева А. О. Поняття та ознаки громадських об'єднань як суб'єктів публічного управління. *Форум права*. 2013. Вип.1. С. 459-465 URL : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kaouvu.pdf>
- 38.Козій І. Поняття та ознаки громадських об'єднань. *ЮРИДИЧНИЙ ВІСНИК*. 2023. № 5. С. 29-33.
- 39.Коновейчук Х. Б. Конституційно-правове забезпечення благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право*. 2013. № 21. Ч. 2. Т. 1. С. 136–138.
- 40.Кормич Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. К., 2004.
- 41.Красноступ Г. М. Правове регулювання забезпечення доступу до публічної інформації під час правового режиму воєнного стану в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 3(46). С.55-63.
- 42.Кулеба О. Молодіжні громадські організації: різновиди, суспільні функції та проблема активізації їх діяльності. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Вип. 24. С. 45-50 URL : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13459/1/9_45-50_Vyp_24_Nac-idea.pdf
- 43.Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження): монографія / наук. редактор М. В. Костицький. К. : Логос, 2018. 271с.
- 44.Кушніренко О. Г. Конституційно-правовий статус релігійних організацій. Правове регулювання релігійного життя: історія, сучасність, перспективи : матеріали VI міжнар. круглого столу, 21 груд. 2013 р. Харків, 2014. С. 47–50.
- 45.Ларін О. Є. Конституційне право на інформацію: поняття й сутність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42. С. 63-67.
- 46.Людвик І. В. Конституційно-правовий статус ЗМІ: поняття, структура та юридичні ознаки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. с. 111–116.
- 47.Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ: монографія. К.: Вид-во «Акта», 2012. 306 с.
- 48.Максимова В. Скільки грошей отримують партії з держбюджету у 2025 році? Чесно. 2024. 19 листоп. URL: <https://www.chesno.org/post/6170/>
- 49.Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України: монографія. Ужгород: Вид-во «РІК-У», 2020. 388 с.
- 50.Мороз О. М. Правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання як основи формування й розвитку громадянського суспільства в Україні. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Сер. Право*. 2014. Вип. 26. С. 24-27.
- 51.Мороз Н. О. Роль засобів масової інформації у формуванні громадянського суспільства України. *Гуманітарний журнал*. 2012.

- № 2(3). С. 205–210. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Gumj/2012_2-3/Moroz.pdf
- 52.Новіков В. В. Правовий статус релігійних організацій в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 28–31.
 - 53.Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства : дис. канд. юрид наук. Х., 2002. 221 с.
 - 54.Олефіренко Е. О. Правове регулювання державного фінансування політичних партій: вітчизняний і світовий досвід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 74-76.
 - 55.Піфко О. О. Конституційно-правові засади організації та діяльності професійних спілок в Україні та країнах ЄС: Порівняльно-правове дослідження : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 464 с.
 - 56.Піддубна В. Релігійні організації як юридичні особи. *Право України*. 2005. № 4.
 - 57.Політична система України: конституційна модель та політичні практики : монографія / кол. авт.: Г. І. Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.
 - 58.Полховська Н. М. Права та обов'язки професійних спілок працівників правоохоронних органів як елемент їх правового статусу. *Публічне право*. 2022. № 4 (48). С. 190–197.
 - 59.Попович Т. Право на доступ до інтернету: зарубіжний досвід правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 64. С. 379. С. 377-380.
 - 60.Принципи моделювання громадянського суспільства як сфери самоврядних відносин: монографія. Львів: ЛА «Піраміда», 2024. 168 с.
 - 61.Радченко А. Ю. Правовий статус релігійних об'єднань як інституту громадянського суспільства: Автореферат дис.. ...канд..юрид.наук. Харків, 2016. 20 с.
 - 62.Рим О. М. Право на страйк в Україні у контексті рішень Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2018. № 66. С. 125–135. URL: www.unz.km.ua
 - 63.Руцинська Т. П. Господарсько-правовий статус громадських організацій: пропозиції до законодавства. *Форум права*. 2016. № 3. С. 224-229.
 - 64.Семьоркіна О. Громадські формування як інститути громадянського суспільства. *Юридичний вісник України*. 2011. № 13 (821). С. 13-17.
 - 65.Серьогін В.О. Громадські об'єднання в Україні: Навчальний посібник. Харків: Штрих, 2002. 68 с.
 - 66.Суран А. В. Політичні партії як засіб реалізації права на свободу об'єднання в Україні. *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту*. Сер. Право. 2013. Вип. 22. Ч. І. Т.1. С. 116-119.
 - 67.Тесліцький А. М. Класифікація громадських об'єднань в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 559. Правознавство. С. 44-47.

- 68.Тимошенко В. І. Розвиток ідеї громадянського суспільства в теорії політико-правової думки. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення* / В. Ф. Сіренко, В. І. Тимошенко, Т. І. Ковальчук та ін. К. : Логос, 1997. С. 6–42.
- 69.Тихомиров О. О. Межі і обмеження інформаційних прав людини. *Право і суспільство*. 2023. № 1. С. 31-39.
- 70.Ткачук Н. І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 17-30
- 71.Тодика Ю. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. № 1 (32). С. 34–44.
- 72.Україна: громадянське суспільство в контексті європейської інтеграції / відп. ред. Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровська. Луганськ : Знання, 2004. 350 с.
- 73.Фарбота М. Р. Правовий статус засобів масової інформації в Інтернет-середовищі. *Інформація і право*. 2015. № 2(14). С. 92-97.
- 74.Фурман В. В. Право на інформацію в системі конституційних прав людини і громадянина. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. №1. С. 100-110.
- 75.Халецька А. А. Неприбуткові організації та їх значення в реалізації соціальної політики держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=114>.
- 76.Цибульська А. В. Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект. *ВІСНИК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ*. Серія «ЮРИДИЧНІ НАУКИ». 2013. № 2 (5). С. 49-54.
- 77.Чалабієва М. Поняття соціальних мереж як особливого виду електронних засобів масової інформації. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 125– 129.
- 78.Чалабієва М. Р. Понятие электронных средств массовой информации. *Leges et Vita (Право и жизнь)*. 2019, № 6/2(330). С. 105–109.
- 79.Чернявська Б. В. Юридичні дефекти у правовому забезпеченні реалізації права на свободу об'єднання у громадські організації в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). Том. 2. С. 123-128.
- 80.Шайгородський Ю. Ж. Розвиток громадянського суспільства та проблема «дефіциту демократії». Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 332–367.
- 81.Шатіло В. А. Місце та роль профспілок у конституційному механізмі публічної влади в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. № 4. Т. 31. С. 38–43.

- 82.Шпуганич І. І. Благодійна діяльність за законодавством України: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 74–78.
- 83.Шпуганич І. І. Порядок створення та установчі документи благодійних організацій за законодавством України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2017. № 64. С. 166–174.
- 84.Янчак П. О. Принципи належної діяльності політичних партій в сучасних умовах розвитку України як конституційної держави (держави конституційної демократії): виклики воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск № 04. Частина 3. С. 519-525.
- 85.Ярош Я. Політичні партії як суб'єкти громадянського суспільства. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2 (4). С. 146–156.
- 86.Яценко Л. Д. Профспілки в Україні та нові виклики сучасному профспілковому руху: аналітична записка. Серія ««Соціальна політика»». 2020. № 13. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-02/analit-yatsenkosocial-policy-13-2020_0.pdf

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Воронов Марк Миколайович
Гудзь Людмила Вячеславівна
Зубенко Ганна Вікторівна

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Матеріали до семінарських занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю D8 «Право»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 24.04.2026. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 2,91. Обсяг 0,105 Мб. Зам. № 196/26.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна